

ŚWIADEK HISTORII

NAGRODA HONOROWA

V Edycja

Rzeszów 2016

Wstęp

Nagroda Honorowa Świadek Historii jest przyznawana osobom szczególnie zasłużonym dla upamiętniania historii Narodu Polskiego w regionie oraz osobom wspierającym pion edukacyjny IPN w realizacji ustawowej działalności w obszarach edukacyjnym, naukowym i wydawniczym.

Nagrodę przyznaje Kapituła, której przewodniczącym jest Prezes Instytutu Pamięci Narodowej. Laureatem nagrody może zostać również osoba niebędąca obywatelem polskim.

Nagrodę można przyznać pośmiertnie. Nagroda ma charakter honorowy. Ma kształt kwadratu o boku 40 mm, w kolorze złotym, wykonanego z metalu. Laureaci wraz z nagrodą otrzymują dyplom oraz legitymację. Kandydatów do nagrody mogą zgłaszać instytucje, organizacje społeczne i osoby fizyczne.

Posiedzenie komisji nominującej w Oddziale Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie odbyło się 11 maja 2016 r. Spośród nadesłanych wniosków komisja wyłoniła kandydatów, którzy zasłużyli na uhonorowanie nagrodą „Świadek Historii”.

23 czerwca 2016 r. uchwałą Kapituły Nagrody Świadek Historii nagrodę otrzymują:

- **Adam Kantor**
- **Artur Szary**
- **Edward Marszałek,**
- **Edward Orłowski**
- **Marcin Zieniewicz**
- **Towarzystwo Przyjaciół Nauk im. Kazimierza Marii Osińskiego w Przemyślu**

Zbiory prywatne

Adam Kantor

Urodził się 31 lipca 1931 r. w Głowaczowej k. Dębicy. Podczas nauki w II klasie Gimnazjum i Liceum im. Władysława Jagiełły w Dębicy był inicjatorem powstania młodzieżowej organizacji „Orleńta” nawiązującej do tradycji „Orląt Lwowskich” (25 lutego 1945 r.). Organizacja funkcjonowała też pod nazwami: „Orleńta Miasta Lwowa” i „Armia Kresów”. Jako jej dowódca posługiwał się pseudonimami „Młot”, i „Wilk”. Na skutek

doniesienia do PUBP w Dębicy, został aresztowany 20 lipca 1949 r. Był oskarżany o przynależność do tajnych organizacji, posiadanie broni i pozyskiwanie środków finansowych na działalność organizacyjną w postaci tzw. przymusowych pożyczek. Wyrokiem WSR w Rzeszowie skazany na karę 7 lat więzienia, utratę praw publicznych i konfiskatę mienia. Osadzony w Zakładzie Karnym w Rawiczu, Jaworznie i Koronowie, zwolniony na mocy amnestii 9 kwietnia 1954 r. W 1980 r. włączył się bardzo aktywnie w działalność NSZZ „Solidarność”, działacz struktur regionalnych Regionu Południowo-Wschodniego, w latach 1980-1981 – członek Zarządu Regionu. 13 grudnia 1981 r. internowany i osadzony w Ośrodku Odosobnienia w Uhercach, zwolniony 30 kwietnia 1982 r. W okresie 1982-1989 aktywny działacz

podziemnej „Solidarności” na terenie Przemysła, Jarosławia, Lubaczowa i Dębicy. Zajmował się kolportażem ulotek, prasy podziemnej, brał udział w manifestacjach, protestach oraz uroczystościach patriotyczno-religijnych. Wielokrotnie zatrzymywany, przesłuchiwany przez MO, SB i WOP. Po legalizacji NSZZ „Solidarność” w 1989 r. działacz struktur zakładowych i regionalnych, w latach 1990-1995 delegat na Krajowy Zjazd Delegatów, w latach 1998-2002 członek RS AWS. Aktywnie włączył się w edukację dzieci i młodzieży, oraz spotkania ze związkowcami. Na uroczystościach patriotycznych przekazywał prawdę o historii naszej Ojczyzny dzieląc się wiedzą i doświadczeniem.

W 1990 r. wskutek podjętej inicjatywy i dzięki jego osobistemu zaangażowaniu Szkole Podstawowej w Horyńcu-Zdroju przywrócono imię Marszałka Józefa Piłsudskiego. W 25. rocznicę tego wydarzenia przyznano mu statuetkę „Przyjaciel Szkoły”, taką samą statuetkę otrzymał od młodzieży z Zespołu Szkół w Głowaczowej, z którą wielokrotnie rozmawiał o historii. Na rzecz IPN Oddział w Rzeszowie przekazał wiele dokumentów, m.in. dotyczących powstania i działalności NSZZ „S” przy Zakładzie Rolnym w Horyńcu i swojego internowania w 1981 r. Za swoją działalność niepodległościową na rzecz Ojczyzny i NSZZ „Solidarność” uhonorowany został wieloma odznaczeniami, m.in. Złotym Krzyżem Zasługi, Patentem Weterana Walk o Wolność i Niepodległość Ojczyzny, odznaką honorową Zasłużony Działacz Kultury, Krzyżem Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski, odznaką i tytułem Zasłużony dla NSZZ „Solidarność”, odznaką i tytułem Zasłużony dla Regionu Ziemia Przemyska NSZZ „Solidarność”.

Artur Szary

Urodził się 23 sierpnia 1977 r. w Rzeszowie. Jest nauczycielem historii w Zespole Szkół w Bratkowicach, dziennikarzem lokalnego kwartalnika społeczno-kulturalnego „Trzcionka”. Opublikował w nim ponad 90 artykułów poświęconych tematyce związanej z historią regionalną, problemami oświatowymi i społecznymi gminy Świlcza. Swoje artykuły publikował także w „Roczniku Przemyskim”, w tygodniku „Niedziela”, w kwartalniku „Ziemia Bratkowicka”, jest autorem monografii gminy Świlcza. Od 2014 r. pełni funkcję prezesa Towarzystwa Przyjaciół Świlczy. Podejmuje kompleksowe i różnorodne działania promujące i upowszechniające wiedzę na temat historii regionalnej i lokalnej ze szczególnym uwzględnieniem historii najnowszej. Autor wielu inicjatyw upamiętnienia bohaterów niepodległości, konspiracji antyhitlerowskiej i antykomunistycznej, we wsi i gminie Świlcza; tablicy poświęconej bł. ks. Janowi Wojciechowi Balickiemu w 2006 r., tablicy pamięci płk. Leopolda Lisa-Kuli na budynku Urzędu Gminy Świlcza w 2012 r. – w miejscu gdzie stał dom rodzinny matki Pułkownika oraz w 2015 r. granitowej płyty z epitafium dedykowanym kpt. Franciszkowi Wątrobie oraz „baterii śmierci” bronionej przez niego we wrześniu 1920 r. Pomysłodawca i organizator gminnego konkursu historycznego „Mój dom – moja mała Ojczyzna”, gminnych obchodów 65. i 70. rocznicy akcji „Burza” w Bratkowicach oraz wielu wystaw militariów i plenerowych pokazów grup rekonstrukcyjnych z okazji rocznic historycznych. Od 2011 r. prowadzi organizację Związek Strzelecki „Strzelec”, w której realizuje ideały wychowania patriotycznego, obywatelskiego i proobronnego. „Strzelcy” i „OrleTA” biorą

Fot. Z. Lis

udział w uroczystościach patriotycznych i religijnych: Narodowym Święcie Niepodległości, Narodowym Dniu Pamięci „Żołnierzy Wyklętych”, Święcie Konstytucji 3 Maja, wystawiają honorową wartę przy Bożym Grobie itp. Organizuje wyprawy do zapomnianych mogił np. w setną rocznicę śmierci żołnierza I Brygady Legionów Ludwika Czajkowskiego w rejon Żernik i Baćkowic koło Opatowa, wyjazd do Lwowa i Dytiatyna w 95. rocznicę zwycięskiej bitwy pod Dytiatynem. Jako wolontariusz Gminnego Centrum Kultury Sportu i Rekreacji w Świlczy przygotowuje wykłady, pogadanki i prezentacje multimedialne poświęcone przeszłości i dziedzictwu historycznemu swojej okolicy, zaprasza ciekawych gości, miejscowych żołnierzy Armii Krajowej oraz historyków na spotkania autorskie, tzw. Żywe lekcje historii. Utrzymuje żywe kontakty z rozsianymi po Polsce i świecie dawnymi mieszkańcami wsi i ich potomkami. Chętnie pomaga im w odnajdywaniu swojej rodzinnej historii. Systematycznie powiększa swoje cyfrowe archiwum starych fotografii, map i dokumentów związanych z historią Świlczy, a podejmowane przez niego działania wzbogacają wiedzę i kształtują postawę wychowanków, jak i mieszkańców okolicy.

Edward Marszałek

Urodził się 7 lipca 1961 r. w Krośnie. Jest członkiem Polskiego Towarzystwa Leśnego. Od wielu lat społecznie zajmuje się historią regionu i upamiętnianiem zdarzeń z przeszłości. Z jego inicjatywy w leśnictwie Odrzykoń ustawiono obelisk na cześć harcerzy, którzy w 1939 r. prosto z leśnego obozowiska pojechali kopać rowy przeciwzołgowe do Warszawy, odnowiono trzy cmentarze choleryczne z I połowy XIX w. na obszarze lasów „Bierska”, „Meralina”, i „Śmierdziączka”. Jest pomysłodawcą i uczestnikiem akcji umieszczania krzyży na zapomnianych leśnych cmentarzach z czasów I wojny światowej m.in. na Królewskiej Górze, w Zyndranowej i na Chryszczatej. Jako prezes Stowarzyszenia Kulturalnego „Dębina” w Krościenku działał na rzecz upamiętnień m. in. obelisku na cmentarzu cholerycznym w Księżym Lesie, krzyża na mogile żołnierskiej na cmentarzu parafialnym w Krościenku Wyżnym, czy tzw. dębowej kapliczki w miejscu dawnego kościeliska. Pod jego skrzydłami Stowarzyszenie zrealizowało tzw. Literacki Szlak Dębów przypominający o wybitnych Polakach, jak Aleksander Fredro, Wincenty Pol, Ludwik Jabłonowski, Jan Szelc, dr Antoni Lorens - przedwojenny naczelny dyrektor Lasów Państwowych zamordowany przez NKWD, którego pomnik stanął w Jaśle. Popularyzuje leśne obiekty kulturowe w licznych audycjach na antenie TVP Rzeszów i PR Rzeszów. Jest autorem wielu artykułów, referatów i książek przywołujących dzieje regionu i martyrologię leśników, m.in. „Z dziejów leśnictwa na Podkarpaciu”, „Leśne ślady wiary”, „Opowieści karpackiego lasu”, współautor książki „Czas leśnych tytanów”, która zawiera nazwiska poległych w czasie wojny i pomordowanych leśników bieszczadzkich oraz monografii „Dzieje oświaty w Krościenku Wyżnym w latach 1417-1999”. W 2015 r. zainicjował poszukiwania Polaków zamordowanych przez UPA w gajówce Jalina koło Nasicznego w Bieszczadach, które prowadzi Oddział IPN w Rzeszowie.

Zbiory prywatne

Edward Orłowski

Urodził się 25 marca 1958 r. w Sanoku. Członek Polskiego Towarzystwa Leśnego. Społecznie angażuje się w edukację historyczną dzieci i dorosłych, aktywizuje lokalne środowiska na rzecz pielęgnowania pamięci i dbania o miejsca historyczne świadczące o bohaterstwie i poniesionych ofiarach narodu polskiego. Usilnie dąży, aby przypominać społeczności lokalnej o dziejach Polaków w tym regionie poprzez upamiętnienie miejsc stoczonych walk, martyrologii miejscowej ludności, zbiorowe czy pojedyncze mogiły poległych żołnierzy. Największą jego pasją jest poznawanie dziejów Podkarpacia i terenów Kresów dawnej Rzeczypospolitej. Nie szczędząc trudu w poznawaniu prawdy, opisuje i publikuje materiały zawierające wątki dotyczące wojennej niedoli leśników na Kresach,

a szczególnie dramatu ich deportacji w głąb ZSRR. Jest autorem i współautorem książek mówiących o konspiracji i walce leśników bieszczadzkich w czasie II wojny światowej, m.in. „Z dziejów lasów nad górną Osławą i Wisłokiem”, „Historia, kultura i tradycja w 500-letniej Komańczy”, „Brama Bieszczadów-Komańcza i okolice”. W środowisku lokalnym nazywany „Strażnikiem Pamięci”, Z okazji 70. rocznicy zakończenia II wojny światowej sporządził „Wykaz Leśników, którzy ponieśli śmierć w okresie wojny i prześladowań w latach 1938-1949 na terenie Małopolski Wschodniej i powojennej Rzeszowszczyzny”; obecna lista liczy

Fot. Z. Nater

1000 nazwisk leśników. Jego praca badawcza stała się podstawą do nakręcenia filmu dokumentalnego pt. „Martyrologia leśników polskich – Katyń, Sybir, Kresy”. Z jego inicjatywy na terenie Nadleśnictwa Oleszyce powstał „Las Pamięci Leśników”, a „Dęby Pamięci” posadzono w Komańczy, Rzepedzi i Szczawnem. Jako przedstawiciel Nadleśnictwa Komańcza przyczynił się do odsłonięcia w 2012 r. obelisku z tablicą upamiętniającą rolę leśników bieszczadzkich w przerzutach przez zieloną granicę na Węgry. W 2013 r. uczestniczył w powstaniu odgałęzienia Szlaku Frontu Wschodniego I Wojny Światowej. W latach 2013-2014 współpracował z grupą eksploratorską „Orły Historii”, w sprawie odkrycia w rejonie Magurycznego zbiorowej mogiły żołnierzy WP, prawdopodobnie zamordowanych przez UPA. Za swoją działalność został wyróżniony odznaczeniami Związku Kombatantów RP i Byłych Więźniów Politycznych oraz Związku Żołnierzy WP. Współpracuje z IPN Oddział Rzeszów w sprawie ustalenia okoliczności śmierci nadleśniczego inż. Józefa Kunysza, zamordowanego przez UPA w lasach Wojtkówki, oraz dochodzenia prokuratorskiego w sprawie zbadania okoliczności aresztowania osób narodowości żydowskiej i żołnierzy LWP, których ciała znajdują się w zbiorowych mogiłach na terenie nadleśnictwa.

Zbiory prywatne

Marcin Zieniewicz

Urodził się 14 września 1979 r. w Warszawie. Pasjonat i badacz historii krajów Europy Wschodniej. Od 2006 r. wicekonsul Konsulatu Generalnego RP we Lwowie w Wydziale Współpracy z Polakami na Ukrainie, od 2012 r. konsul RP we Lwowie do spraw współpracy dwustronnej. Od początku swojej pracy na Ukrainie zajmuje się kwestią miejsc

pamięci narodowej, aktywnie współpracował z legendarnym opiekunem miejsc pamięci we Lwowie kpt. Eugeniuszem Cydzikiem. Włożył ogromną pracę w poszukiwanie miejsc pochówku żołnierzy WP poległych w 1939 r. w celu ich ekshumacji i ponownego godnego pogrzebu. Dzięki jego staraniom powstał całościowy program poszukiwań i ekshumacji, koordynował całość projektu na terenie Ukrainy w latach 2012-2016. Współpracował z Radą Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa, Fundacją „Wolność i Demokracja”, a także ukraińskimi grupami archeologicznymi „Pamięć” i „Dola”. Zainicjował stworzenie zespołu inwentaryzacyjnego, miejsc pamięci narodowej przy KG RP we Lwowie, którego zadaniem było zbieranie informacji w terenie od ostatnich żyjących świadków. Dzięki jego staraniom odbyły się inwentaryzacje, analizy źródeł historycznych, prace archeologiczne i ekshumacyjne. Zespół składający się z harcerzy Harcerstwa Polskiego na Ukrainie zbadał około 40 miejscowości. Brał udział w trudnych rozmowach polsko-ukraińskich w sprawie wydzielenia terenu pod kwaterę żołnierzy WP z września 1939 r., uczestniczył w przygotowaniach pogrzebu 111 żołnierzy, których pochowano w Mościskach 4 listopada 2015 r. Dzięki analizom DNA udało się odnaleźć 3 rodziny żołnierskie, w tym jedną z Markuszowej na Podkarpaciu, w listopadzie 2015 r. w grobie rodzinnym na cmentarzu parafialnym w Dobrzechowie spoczął strzelec Józef Gwoździański. Był

również organizatorem uroczystości w miejscach pamięci narodowej w Zagórzu i Hucie Pieniackiej na Ukrainie, gdzie uroczystości były zakłócanie przez nacjonalistów ukraińskich z partii „Swoboda”. Pomoc okazana przez Marcina Zieniewicza i Jacka Żura choremu ukraińskiemu dziecku spowodowała zmianę stosunku miejscowej ludności ukraińskiej w kwestii upamiętnienia pomordowanych mieszkańców Huty Pieniackiej.

Towarzystwo Przyjaciół Nauk im. Kazimierza Marii Osińskiego w Przemyślu

Najstarsze w regionie i jedno z pierwszych w Polsce społecznych instytucji naukowych – powstało 14 lutego 1909 r. Biblioteka TPN przed II wojną światową posiadała 20 tys. starodruków, obecnie dysponuje księgozbiorem liczącym ponad 60 tys. voluminów. Szczególnie cenne są zbiory specjalne, tj. kartograficzne, graficzne, starodruki, rękopisy oraz mikrofilmy. Archiwum zbudowano na bazie staropolskiego Archiwum Akt Dawnych Miasta Przemyśla i innych zbiorów, z których większość miejscowi historycy ocalili od zniszczenia. Podwaliny pod Muzeum TPN dały zbiory braci Osińskich. Po zakończeniu II wojny światowej władze komunistyczne zakazały działalności TPN. Zbiory zostały upaństwowione i stały się fundamentem zasobu Archiwum Państwowego w Przemyślu, a sama instytucja przekształcona w obecne Muzeum Narodowe Ziemi Przemyskiej. Towarzystwo zostało reaktywowane w 1957 r., rozpoczął się wówczas proces odbudowy księgozbioru, wznowiono działalność wydawniczą, popularyzatorską

i badawczą. Wydawnictwo TPN opublikowało kilkaset opracowań naukowych i popularno-naukowych z zakresu szeroko pojętej humanistyki. Znaczącym osiągnięciem jest najstarszy i najważniejszy interdyscyplinarny periodyk naukowy w Polsce południowo-wschodniej – „Rocznik Przemyski”. Jego pierwszy tom ukazał się w 1912 r., od 1995 r. publikowany jest w formie tematycznych zeszytów naukowych. Za cel postawiono sobie głoszenie drukiem najnowszych badań naukowych dotyczących przeszłości i teraźniejszości Przemysła i regionu. Czasopismo wysyłane jest do wszystkich największych bibliotek i ośrodków naukowych w kraju. Posiada ugruntowaną opinię w środowisku naukowym. Obecnie trzy zeszyty „Rocznika Przemyskiego” (Literatura i Język, Historia i Historia Wojskowości) znajdują się na liście czasopism punktowanych przez Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego. Corocznie TPN organizuje wiele imprez popularyzujących historię w formie konferencji naukowych, sesji okolicznościowych, odczytów, prelekcji, promocji publikacji naukowych, warsztatów dla młodzieży, konkursów tematycznych. Ich wspólnym celem jest upamiętnianie historii, czyli to co przyświecało założycielom Towarzystwa.

Dotychczasowi Laureaci
Rzeszowskich Edycji Nagrody
Honorowej
„Świadek Historii”

2012

Franciszek Batory

Mirosław Majkowski (Przemyskie Stowarzyszenie Rekonstrukcji
Historycznej X. DOK)

prof. Janina Marciak-Kozłowska

Ks. Tadeusz Pater

Stanisław Szpunar

Ks. Abp. Ignacy Tokarczuk

2013

Lidia Teresa Argasińska

Henryk Atemborski

Józef Dalecki

Anatolia Gazda

Marian Irzyk

Alojzy Maliczewski

Tadeusz Kazimierz Orłowski

Ks. Infułat Józef Sondej

Aleksander Szymański

Janina Wierzbicka-Kopec

Zespół Szkół nr 2 im. Jana Kochanowskiego w Łąncucie.

2014

Krystyna Chowaniec

Dariusz Jasiewicz

Zbigniew Larendowicz

Anna Leszczyńska

Mieczysław Skotnicki

Maria Szczepańska

2015

Dariusz Jacek Fudali

bp Jan Niemiec

Tadeusz Polkowski

Stanisław Ignacy Pomproicz

Dorota Kiełtyka, Piotr Kiełtyka, Lesław Wilk

-Twórcy Prywatnego Muzeum Podkarpackich Pól Bitewnych w Krośnie

Stowarzyszenie Społeczno-Kulturalne Rędziny

-Prezes Wojciech Kaszub i członkowie stowarzyszenia.

2016

Towarzystwo Przyjaciół Nauk im. Kazimierza Marii Osińskiego w

Przemysłu

Edward Orłowski

Edward Marszałek

Adam Kantor

Artur Szary

Marcin Zieniewicz

